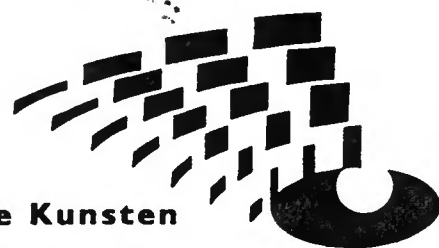

MUSEA EN MIGRANTEN

Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten
Interfaculteit Culturele Bedrijfsvoering

Attentie!

Nieuw adres en tel. nummer per november '96:
De Interfaculteit Culturele Bedrijfsvoering
bezoekadres: Jodenbreestraat 3, Amsterdam
postadres: Postbus 15079, 1001 MB Amsterdam
telefoon: 020 - 52 77 800, fax: 020 - 52 77 802

Inhoudsopgave

Inleiding	1
Arja van Veldhuizen Allochtonen en musea	3
Els van der Plas Niet-westerse moderne kunst	15
Anna ten Bruggencate Artoteek en migranten	21
Rozemarie Hupkens Kunstkijklessen en allochtonen: de idealen van Sandberg anno 1993	27
Bijlage	29

Inleiding

Op 4 november 1992 organiseerden de Vereniging Museumcontact Amsterdam en De Interfaculteit Culturele Bedrijfsvoering van de AHK in het Allard Piersonmuseum een bijeenkomst over musea en migranten.

Het onderwerp is uiterst relevant, maar ook moeilijk in kaart te brengen. Het lijkt op een initiatiefprobleem. Wiens probleem, waarmee ?

De gemeente Amsterdam kent een groeiend aantal migranten. Een stad die waarde hecht aan culturele participatie mag zich dus afvragen hoe een belangrijk deel van haar bevolking gevoelig en gemotiveerd te maken voor haar culturele aanbod, maar ook hoe programmering en participatie bij elkaar te brengen zijn.

Een richting- of tweerichtingsverkeer ? Wie het probleem ter discussie stelt, krijgt ook te maken met de onderlinge verschillen in omgang met het visuele. Verschillen tussen Antillianen, Marokkanen, Turken of Surinamers liggen hier dieper dan tussen Nederlanders, Spanjaarden of Denen.

Tenslotte ligt ook de arrogantie op de loer. Weten wij wat goed is voor anderen, zolang die anderen niet in voldoende mate meefunctioneren in de besluitvorming ?

Om dit probleem te belichten, zijn enkele sprekers uitgenodigd, ieder met hun eigen en ook elkaar aanvullende ervaring om het publiek enig inzicht te geven.

Dat publiek bestond overigens uit leden van de Vereniging Museumcontact en studenten van De Interfaculteit CBV.

De sprekers waren in volgorde:

- Arja van Veldhuizen
medewerkster Culturele Instellingen en Voortgezet Onderwijs /o.a. werkzaam voor het Amsterdams Historisch Museum en het Tropenmuseum,
- Els van der Plas
managing director van de Gate Foundation, die uitwisseling bevordert van hedendaagse beeldende kunst tussen Azië en Europa,
- Anna ten Bruggencate
hoofd artotheek Westerpark en
- Rosemarie Hupkens
studente kunstgeschiedenis V.U.

De Interfaculteit van de AHK biedt hierbij het verslag aan van de bijeenkomst en dankt Janrense Boonstra, Eric Alexander en Paul de Neef voor het redigeren van de gesproken teksten.

De gevoerde discussie geeft hopelijk aanleiding het onderwerp nog eens breder aan te vatten met een ruimer publiek.

Meine Fernhout,
directeur Interfaculteit CBV (AHK)

Allochtonen en musea

Arja van Veldhuizen

Inleiding

Bij de voorbereiding van deze lezing becroop mij steeds een 'glad ijs' gevoel. En dat gevoel heb ik ook nu, terwijl ik hier sta. Is mijn woordgebruik wel zorgvuldig genoeg, trap ik niet onbewust op lange tenen? Je ziet zo makkelijk dingen over het hoofd wanneer je je op het terrein van de interculturele communicatie begeeft. Wat dat betreft is het verleidelijk om je niet met minderhedenbeleid bezig te houden. Dan doe je ook niets fout.

Trouwens, waarom zou je als museum? Hoeveel allochtone bezoekers komen er in uw museum?

Het is voor een museum eenvoudig om deze doelgroep te negeren. Op andere maatschappelijke terreinen lukt dat niet meer. Bij een woningbouwvereniging, een ziekenhuis of een speeltuincommissie hebben ze allang een allochtonenbeleid.

Maar voor musea is het onderwerp 'allochtonen' een braakliggend terrein.

De afgelopen twee maanden heb ik me ingelezen op dit thema en het is de bedoeling dat ik nu een klein onderzoekje ga houden in het Amsterdams Historisch Museum. We hopen zo wat meer informatie en inzicht te krijgen.

Concrete aanleiding hiervoor is een conferentie die in april 1993 gehouden wordt in Londen over City Museums (een aankondiging van deze conferentie stond een paar maanden geleden in Museumvisie). Eén van de thema's is: 'Whose museums? City museums and multiculturalism'.

Zeker voor een museum als het Amsterdams Historisch is deze vraag: wiens museum? relevant. Als stadsmuseum heb je immers een bijzondere taak. Je verzamelt, beheert en presenteert de geschiedenis van de Amsterdammers. Maar als nu een kwart van die Amsterdammers helemaal niets 'heeft' met die geschiedenis?

Vanuit mijn functie als KIVO-medewerker heb ik veel te maken met allochtonen. (ter toelichting: 'Kulturele Instellingen en Voortgezet Onderwijs' is een samenwerkingsverband van kulturele instellingen die lesmateriaal maken voor m.n. LBO/MAVO; ik werk voor Tropenmuseum en Amsterdams Historisch Museum). Allochtonen maken nu eenmaal een groot deel uit van de LBO/MAVO leerlingen in Amsterdam. Toch weet ik naar mijn gevoel bijna niets over allochtoon museumbezoek. Ja wel ongeveer, maar niets echt zeker.

Literatuur over musea en allochtonen heb ik haast niet gevonden. Maar via omwegen kom je toch wel aan informatie. Het gevaar is alleen groot om vervolgens te 'verzuipen' in de breedte van het thema.

Ik geef hier nu een kort overzicht van wat ik tot nu toe heb gevonden; het is een soort tussentijdse stand van zaken.

Ik zal daarbij ook proberen vragen op te roepen, waarover we kunnen discussiëren. Niet alleen vandaag, maar ik hoop ook een volgende keer. Eén bijeenkomst over allochtonen in Amsterdamse musea is zeker niet voldoende om mee verder te kunnen in je eigen museum. Daarvoor is de materie te ingewikkeld.

Bij het lezen stuitte ik op vier verschillende invalshoeken. Ze vormen ieder een wereld op zich:

- 1 Statistiek
- 2 Intercultureel onderwijs
- 3 Vrijtijdsbesteding
- 4 Onderzoek in musea

Ik zal mijn bevindingen per invalshoek bespreken.

1 Statistiek

Staafdiagrammen, linkerkant: zie bijlage pagina 11.

In 1991 bestond 26% van de Amsterdamse bevolking uit allochtonen. Voor heel Nederland was dat 6,6%. In verhouding wonen er in Amsterdam veel Marokkanen.

Staafdiagrammen, rechterkant: zie bijlage pagina 13.

Hier is rechts de bevolkingssamenstelling in de leeftijdsgroep van 0-14 jaar aangegeven voor Amsterdam en Nederland als geheel. Het percentage allochtonen bedraagt 48% in Amsterdam, tegen 9,7% in geheel Nederland.

Voor de toekomst verwacht men voorlopig een stijging van het allochtonen-aandeel in Amsterdam tot 32% in 2010.

Vermoedelijk zullen er dan geen grote verschillen meer zijn tussen de geboortecijfers in allochtone en autochtone groepen. Dus dan treedt er een stabilisatie op van de verhoudingen.

In 2010 bestaat Amsterdam dus voor bijna 1/3 uit allochtonen. In hoeverre is dit voor musea een reden om bewust een beleid te voeren gericht op allochtone groepen?

2 Intercultureel onderwijs

Via deze invalshoek hoopte ik concrete ideeën te vinden over aanpassingen van de inhoud van lessen als gevolg van de veranderende bevolkingssamenstelling. Want intercultureel willen zijn is prachtig, maar HOE doe je dat?

Helaas blijken de stukken over intercultureel onderwijs vooral veel algemene discussies te bevatten.

Ik stuit steeds op een verschil van mening over de doelen van intercultureel onderwijs:

- ga je er vanuit dat leerlingen hun eigen identiteit moeten ontwikkelen, vanuit hun eigen culturele achtergrond?
- of streef je integratie na van culturele minderheden in de Nederlandse samenleving?

Deze opvattingen hebben te maken met de algemene houding t.o.v. de multiculturele samenleving. Twee uitersten op een lijn:

Er zijn ook opvattingen die hier als het ware tussen zitten.

Bijvoorbeeld wel integratie in het publieke deel van de samenleving (werk, onderwijs, verkeer, huisvesting etc.) en cultureel pluralisme in de privé-sfeer.

Een andere theorie die er tussenin zit is de multi-etnische theorie (o.a. Henry Dors). Volgens Dors is het streven van de Nederlandse overheid naar cultureel pluralisme een farce (hij merkt op dat het misschien goed past in de Nederlandse verzuilingstraditie). Cultureel pluralisme gaat volgens hem uit van een aantal onjuiste vooronderstellingen:

- de culturen staan niet gelijkwaardig naast elkaar, er is sprake van een dominante Nederlandse cultuur
- verschillen tussen culturen worden benadrukt
- culturen worden te statisch weergegeven

De multi-etnische theorie gaat er vanuit dat enerzijds de etnische groep en de etnische gemeenschap zeer belangrijk zijn voor de socialisatie van individuen, maar dat zij ook sterk worden beïnvloed door de heersende cultuur.

Hoe kijk je aan tegen de multi-culturele samenleving? Waar zit je op de lijn integratie-cultureel pluralisme? Hoe werkt dit door in je visie op intercultureel museumbeleid?

De opvatting over de multiculturele samenleving blijkt directe consequenties te hebben voor de concrete invulling van lessen. Ik heb gekeken in het themanummer van Kleio (vakblad geschiedenisdocenten) over intercultureel onderwijs naar voorbeelden voor het vak geschiedenis:

Voorbeelden van intercultureel geschiedenisonderwijs

Vanuit het cultureel pluralisme kom je al snel tot onderwijs waarbij de nadruk ligt op het ontwikkelen van een eigen culturele identiteit van de leerling en de onderlinge uitwisseling van culturele achtergronden.

In het vak geschiedenis uit zich deze gedachte o.a. in de vorm van aandacht voor de geschiedenis van de verschillende herkomstlanden en projecten over de Islam.

Diverse auteurs in Kleio vinden dat het veel te veel wordt om de geschiedenis van de herkomstlanden te behandelen. Het wordt snel oppervlakkig. En waar leg je de grens? Moet je ook Ghana, Somalië, Vietnam, Tunesië, enz. behandelen?

Het is wellicht zinvoller om het multicultureel worden van Nederland te verklaren (wie kwam, waarom, wanneer?).

Dit standpunt lijkt dichter te staan bij de integratie-gedachte. De kerndoelen van de basisvorming gaan hier ook van uit.

Meermalen heb ik gelezen dat het interculturele aan het geschiedenisonderwijs niet zozeer zit in de behandelde onderwerpen, maar in de attitude van de docent. Die moet een meer mondiale kijk laten doorklinken in zijn lessen. Hij moet zich steeds afvragen: welke interculturele aspecten zitten er aan dit onderwerp?

Twee voorbeelden om dit wat concreter te maken

- door het oude Egypte te behandelen als niet-westerse Afrikaanse beschaving in de tijd dat de meeste Europese volken nog in dierenhuiden rondliepen, leg je net andere accenten.
- door multiculturele bronnen te gebruiken (bij bronnenstudie) kun je gebeurtenissen vanuit Nederlanders en vanuit niet-Nederlanders bekijken. Je kunt daarbij ingaan op hoe waardeoordelen de weergave van feiten kleuren.

Intercultureel onderwijs is in deze visie niet iets extra's, maar betekent een ander perspectief op wat je al deed.

Hoe geef je vorm aan je interculturele benadering? Zit het hem vooral in de keuze van (nieuwe) onderwerpen, of is het meer een attitude-kwestie, een andere kijk op wat we al deden?

3 Vrijtijdsbesteding

Om te verklaren waarom zo weinig allochtonen musea bezoeken, leek het me relevant om te weten hoe allochtonen hun vrije tijd besteden. Ik stuitte op een literatuuronderzoek naar vrijtijdsbesteding van allochtonen, met name Turken en Marokkanen, in Nederland (Onderzoek Allochtonen en hun vrije tijd, uitgave Stichting Bron in opdracht van de gemeente Amsterdam, Dienst Stedelijk Beheer, april 1992).

In het hele rapport komt het woord museum niet voor!

Museumbezoek behoort niet tot het vrijetijdsbestedingspatroon van Turken en Marokkanen, noch in het herkomstland, noch hier. En de recreatie-activiteiten die wel genoemd worden, lijken in de verte nog niet op museumbezoek.

Een paar gegevens uit het onderzoek:

De vrijtijdsbesteding van Turken en Marokkanen in Nederland borduurt voort op wat men in het herkomstland gewend is. Men richt zich sterk op de eigen groep, de eigen sexe en leeftijd. Men heeft daar ook grote behoefte aan.

Turken en Marokkanen brengen een groter deel van hun vrijetijd binnenshuis door dan autochtonen. Zij nemen veel minder deel aan georganiseerde recreatie.

Over jongeren zegt het rapport dat het recreatiepatroon van jongens lijkt op dat van autochtone Nederlandse sexegenoten uit vergelijkbare sociaal-economische groepen (veel sport). Bij meisjes is dat absoluut niet het geval. Zij brengen hun vrijetijd vooral binnenshuis door (vriendinnenbezoek, lezen, tv/video en veel handwerken).

Voor de recreatie buitenshuis is het bezoeken van parken en markten populair bij alle leeftijden en sexen (o.a. voor familiepicknicks). Een belangrijk motief hiervoor is het ontmoeten van leden van de eigen groep.

Favoriete plaats van mannen en jongeren is het koffie- of theehuis.

De onderzoekers verwachten dat ook bij de tweede generatie en mogelijk ook volgende generaties nog een vrij traditioneel handelingspatroon zichtbaar kan zijn.

Zij wijzen erop dat het verblijf in Nederland als resultaat heeft dat de eigen identiteit extra geprofileerd wordt.

Met name in de vrijtijdsbesteding, omdat deze tijd naar eigen keuze in te vullen is.

Niets wijst erop dat bij allochtone Amsterdammers ook maar enige behoefte bestaat aan musea. Wat moeten we dan met deze doelgroep?

Bij mij rijzen vele vragen, maar weinig antwoorden.

Een vraag die ten grondslag ligt aan al die vragen is: wat heeft een allochtone Amsterdammer (vanuit zijn/haar gezichtspunt) er aan om een museum te bezoeken?

Nederlanders bezoeken musea vaak omdat zij een persoonlijke belangstelling hebben in het gebodene. Hierachter zitten motieven als 'persoonlijke ontplooiing'.

Uit het boek 'Interculturele communicatie' van David Pinto heb ik begrepen dat dit bij Turken en Marokkanen zelden een motief is. Het functioneren binnen de eigen groep is veel belangrijker.

Daarom denk ik dat we moeten kijken in hoeverre museumbezoek van allochtonen een groepsgebeuren kan zijn.

Ik moest daarbij denken aan de sfeer van museumbezoek van bv. plattelandsvrouwenverenigingen of in het kader van een familiereunie, waarbij het sociale aspect soms belangrijker is dan de inhoud van het museumprogramma.

In het genoemde vrijetijdsbestedingonderzoek komt men steeds terug op het belang dat allochtonen hechten aan vrijetijdsbesteding met leden uit de eigen groep (zelfde culturele groep, leeftijd en sexe). Kunnen we hierop inspelen? En hoe dan? Via de zelforganisaties wellicht?

4 Onderzoek in musea

Er zijn haast geen gegevens over allochtonen in musea. Het enige wat ik heb gevonden is de bundel 'Interculturele Educatie', een uitgave van de SED uit (waarschijnlijk) 1983. Deze bundel is de rapportage van een werkgroep van de Sectie Educatieve Diensten van de Nederlandse Museumvereniging, bestaande uit negen educatief medewerkers van verschillende musea. Elk van hen heeft een voorbeeldles ontwikkeld en die lessen worden in de bundel beschreven.

In de inleiding staat een samenvatting van de uitgangspunten van de werkgroep. De eerste luidt:

'De musea zullen in toenemende mate aandacht moeten besteden aan de culturele erfenis en achtergronden van allochtonen en voorwaarden moeten scheppen waardoor ook migranten de mogelijkheid hebben hun cultuur te beleven en te ontwikkelen.'

Hoe gedateerd zijn de uitgangspunten in het SED-rapport uit circa 1983 over musea en interculturele educatie ?

Mij klinkt de sterke nadruk op het ontwikkelen van de eigen identiteit wat gedateerd in de oren. Dit kwam al eerder ter sprake toen ik het had over cultureel pluralisme.

Kun je allochtonen nog aanspreken op de cultuur van hun herkomstland? Wat is hun culturele identiteit? Moet je op dit punt verschil maken tussen ouderen en jongeren (1e, 2e, 3e generatie)?

Ik denk dat de grootste verandering sinds 1983 is dat de variatie in culturele identiteiten enorm is toegenomen. Je hebt allochtonen die praktisch Nederlands zijn in hun normen en waarden, maar ook mensen die zoveel mogelijk leven als in het herkomstland, met alle mogelijke variaties daartussen.

Het (cultureel-pluralistische) uitgangspunt over het beleven en ontwikkelen van de eigen cultuur vind je duidelijk terug in de invulling van de voorbeeldlessen.

Net zoals bij de geschiedenisvoorbeelden kom je relatief veel lessen tegen waarin de cultuur van herkomstlanden centraal staat. Dat geldt met name voor de volkenkundige musea. Die zijn natuurlijk experts in de herkomstlanden. Toen had men overigens de neiging om interculturele educatie te zien 'als het pakkie-an' van volkenkundige musea.

In de bundel probeert men juist ook voorbeelden te geven van niet-volkenkundige musea.

Daarbij zijn lessen waarin het interculturele aspect minder expliciet aanwezig is, maar waarin rekening wordt gehouden met de multi-culturele referentiekaders van de leerlingen.

Zo worden in museumlessen in de Dubbelde Palmboom (Rotterdam) voorwerpen toegelicht via versjes, raadsels, fabels e.d. uit verschillende culturen (bv. kuiperij: niet alleen 'Jan Huigen in de ton' maar ook een Turks sprookje 'Fatima en de ton').

Uit het rapport blijkt dat verschillende musea proberen om intercultureel te werken door vertalingen te laten maken van folders, kijktochten e.d.

Heeft dit vertalen nu nog zin?

Voor jongeren niet, denk ik.

Uit het rapport 'Interculturele educatie' zijn voor ons veel ideeën te halen. Is het een idee om een dergelijke bundel voorbeeldlessen opnieuw te maken?

Museum en Publiek

Ik heb ook gekeken naar het onderzoeksverslag 'Museum en publiek' van Ganzeboom en Haanstra (uitgave WVC, augustus 1989), omdat daarin alle belangrijke publieksonderzoeken in musea van de afgelopen jaren zijn verwerkt. Maar daar gaat het nergens over allochtonen!

Het rapport bevat wel een aantal conclusies die indirect iets zeggen over de positie van allochtonen.

Uit alle onderzoeken komt dat de opleiding de belangrijkste determinant is voor museumbezoek. Het opleidingsnivo van museumbezoekers ligt ver boven het landelijk gemiddelde. Dat van allochtonen er ver onder. Dus alleen dit verklaart al voor een deel het geringe aantal allochtone museumbezoekers. Maar wat nog meer?

Een tweede factor is volgens Ganzeboom en Haanstra de training en socialisatie die men heeft gehad buiten de school om, in het bijzonder in het ouderlijk milieu. Dus of je van huis uit gewend bent om naar een museum te gaan en of er al dan niet positief tegenaan gekeken wordt.

Ik vermoed dat er in allochtone gezinnen weinig aandacht wordt besteed aan museumbezoek. In ieder geval zagen we al dat het woord museum in het vrijetijdsbestedingsonderzoek niet voorkwam.

Volgens Ganzeboom en Haanstra is er verband tussen opleidingsnivo en de toegankelijkheid van opstellingen. Dit zou betekenen dat musea die volgens hun criteria 'makkelijk toegankelijk' zijn, meer kansen hebben om allochtone bezoekers aan te trekken, dan 'moeilijke' musea.

Zij concluderen dat educatieve activiteiten in bescheiden mate het bezoek van lager opgeleiden bevorderen.

Dit geeft de burger moed: op allochtonen gerichte educatieve inspanningen kunnen een drempelverlagend effect hebben.

Voor wervingsactiviteiten concluderen zij het tegenovergestelde: meer werving betekent meer hoger opgeleiden. Men vermoedt dat de mediakeuze hiervoor bepalend is.

Je zou dit kunnen opvatten als een pleidooi voor een heroriëntatie op de mediakeuze. Er zijn onderzoeksgegevens uit andere sectoren over de bereikbaarheid van allochtone groepen, bv. via mondelinge informatieoverdracht. Dus hier kun je wellicht iets aan doen.

Je wordt er niet vrolijker van om te lezen welke factoren allochtoon museumbezoek allemaal tegenwerken.

Lukt het ooit om onze museumdrempels zo laag te maken dat allochtonen het leuk vinden om ons te bezoeken?

Bij mij dringt de parallel zich op met de discussies over het slechten van museumdrempels voor lager opgeleiden in het algemeen. En ook dat is niet echt gelukt in de afgelopen decennia.

Museumbeleid

Wat kun je als museum nu wèl doen? Na gesprekken met museumcollega's kwam ik tot vijf mogelijke terreinen waarop musea een allochtonenbeleid zouden kunnen voeren:

- tijdelijke tentoonstellingen gericht op bepaalde groepen
- aanpassingen in de vaste opstelling
- educatie
- werving (andere media?)
- acquisitiebeleid

Hoe kun je dit verder uitwerken?

T.a.v. educatie wil ik nog opmerken dat de meeste allochtonen die nu onze musea bezoeken in onderwijsverband komen. Ik denk dan ook dat je hiervan gebruik moet maken: je hebt dan je doelgroep al binnen de museummuren.

Ik zie educatie daarom als een belangrijke troef bij het benaderen van allochtonen.

Ik wil eindigen met wat ik zie als een dilemma.

Stel: je wilt een duidelijk intercultureel museumbeleid voeren.

Als je de nadruk legt op de identiteit van de verschillende culturen, projecten maakt over herkomstlanden of vertalingen in Turks en Arabisch, dan is het interculturele beleid duidelijk zichtbaar.

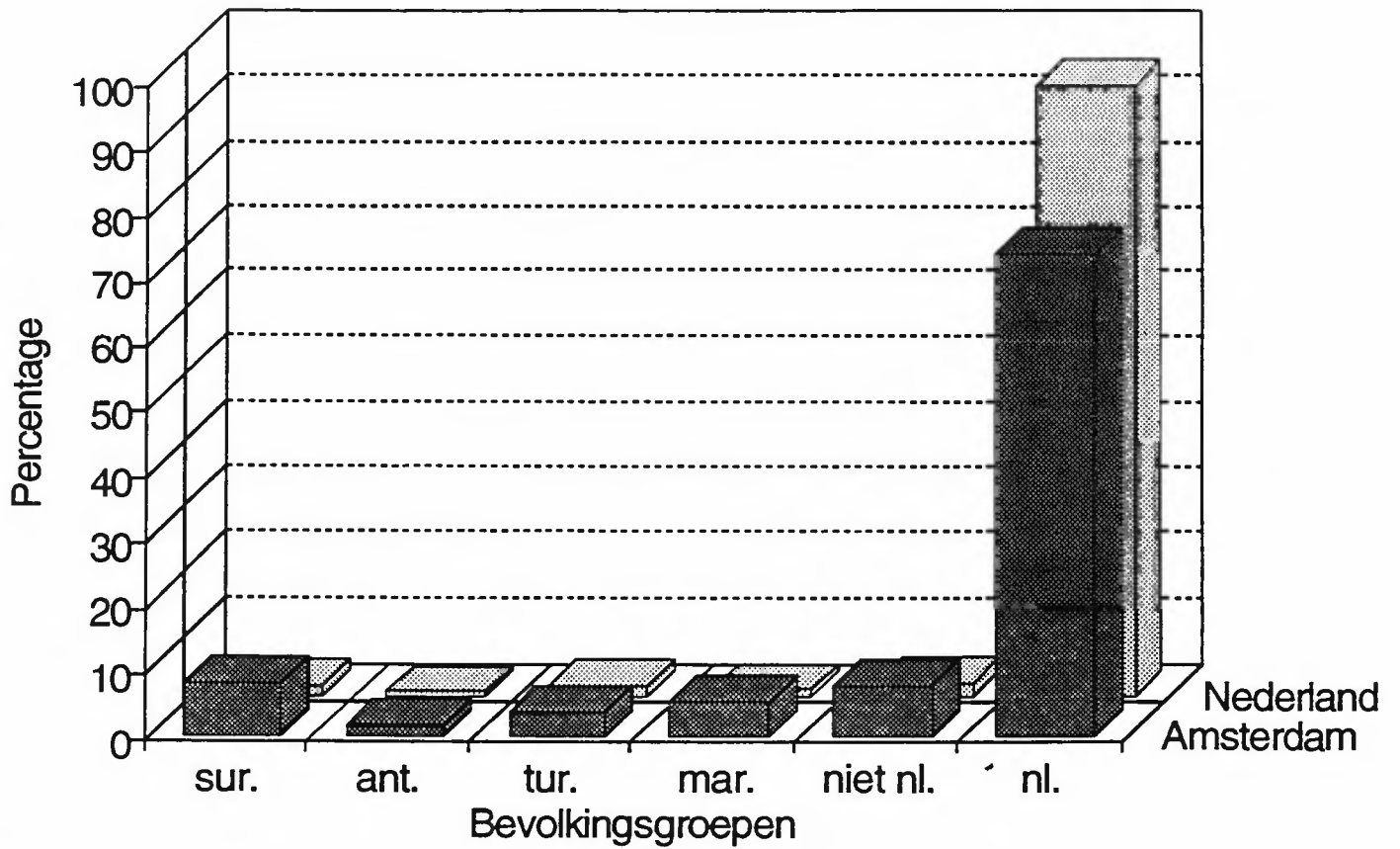
Maar voor mij is het de vraag of je allochtonen zo 'apart' moet zetten.

In KIVO-projecten kiezen we al jaren voor een meer impliciete benadering. We proberen bij ons aanbod steeds in te spelen op multiculturele referentiekaders. Het gevolg hiervan is echter dat het heel moeilijk wordt om het 'interculturele' aan te wijzen en te bewijzen (naar subsidiegevers) dat je het hebt.

M.a.w. in deze visie geldt: hoe beter je het doet, des te minder zie je ervan.

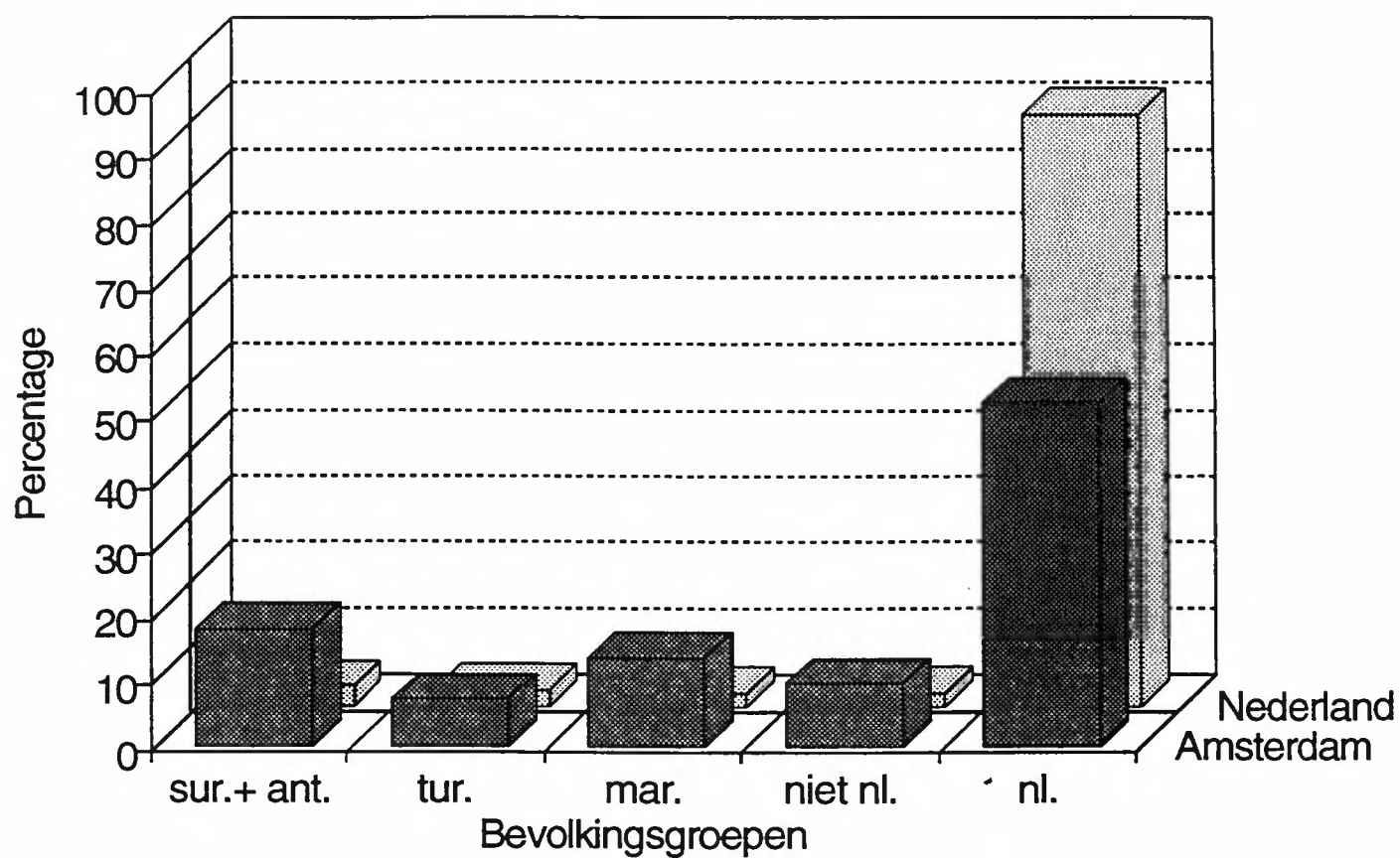
Bevolkingssamenstelling

Amsterdam en Nederland (a.l.)

Bron: Amsterdam in Cijfers '91, CBS '91

Bevolkingssamenstelling Amsterdam en Nederland (0-14jr.)

Bron: Jeugd in Amsterdam '90, CBS '91

Niet-westerse moderne kunst

Els van der Plas

"Een vreemdeling zult gij niet onderdrukken, noch hem benauwen, want gij zijt vreemdelingen geweest in het land van Egypte" Exodus 22:21.

Graag reageer ik hier op een van de vragen die vanmiddag worden gesteld; moet de programmering van de musea in Amsterdam inspelen op de reeds veranderde en steeds veranderende bevolkingssamenstelling van Amsterdam.

Europa, en Amsterdam bij uitstek, is niet meer blank en christelijk maar ook zwart en animistisch, bruin en islamitisch, geel en boeddhistisch. De bevolking is afkomstig uit allerlei gebieden in de wereld, gekoloniseerde volken gaan naar het land van hun voormalige bezetter, gastarbeiders krijgen kinderen en vluchtelingen steken de grenzen over naar het 'vrije Europa'. Deze multiculturele bevolking verandert niet alleen de Europese eetgewoonten en leefwijzen maar ook het culturele leven. Het creëert niet alleen een nieuwe kunst, het vraagt ook om een andere kunst.

Internationaal is er op het gebied van de multiraciale samenleving (door Lucy Lippard omschreven als de "Mixed Blessings" veel aan de hand. Niet alleen in Amerika, dat ik nu buiten beschouwing laat, maar ook in Europa zien we enorme verschuivingen plaatsvinden binnen de kunsten.

Na de tentoonstelling *Magiciens de la Terre* in Parijs (1989) begon het gevestigde bewustzijn van de westerse kunstwereld barsten te vertonen. De Fransman J.H. Martin organiseerde deze tentoonstelling, waarin hij kunst uit alle culturen samenbracht.

Het Europese Moderne Kunst concept werd op de helling gezet en begrippen als volkskunst, ritueel en religie verwarden dit begrip alleen nog maar. De golf van kritiek die uitgestort werd over deze tentoonstelling was meer een aanwijzing van de schok die deze teweeg had gebracht, dan een aanwijzing dat de tentoonstelling een 'faux pas' zou zijn geweest. Angst voor het onbekende, voor de bedreiging van de eigen macht, werd hier volgens mij evident.

Engeland en Duitsland

In Londen zijn museumdirecteuren, overheidsinstellingen, galerieën en kunstenaars zich terdege bewust van deze ontwikkeling en daarmee van de veranderingen en ontwikkelingen binnen de kunst en de kunsttheorie. Engeland heeft ook een langere traditie dan bijvoorbeeld Nederland met de komst van mensen uit andere culturen zoals uit India en Pakistan.

Een van de belangwekkende tentoonstellingen, maar ook onderhevig aan enorme kritiek, was *The Other Story*, een expositie van kunstenaars met een Afro-Aziatische achtergrond, georganiseerd door de Pakistaanse kunstenaar Rasheed Araeen. In zijn artikel in de catalogus verzet Araeen zich tegen het onderscheid tussen buitenlands en autochtoon zijn; hij vindt dat ieder eigenlijk behoort tot de maatschappij waarin hij/zij leeft. Tegelijkertijd is Araeen zich sterk bewust van zijn achtergrond, en draagt hij dit zowel in zijn kunst als in zijn teksten uit.

Hij was ook de initiator en is nu hoofdredacteur van het tijdschrift op dit gebied *Third Text*, dat artikelen samenbrengt van over de hele wereld betreffende de problematiek van niet-westerse en migranten kunst.

Onlangs werd ook bekend gemaakt dat in London het Institute of New International Visual Arts (INIVA) is opgericht. Een initiatief van organisatoren van *Black Arts* en niet-westerse moderne kunsten. De Arts Council London, een overheidsinstelling, heeft er geld in gestoken evenals enkele particuliere investeerders. Het ziet ernaar uit dat er over een paar jaar een centrum is voor wat ik nieuwe internationale kunst zou willen noemen.

Duitsland toont een interessant facet: tijdens de laatste Documenta te Kassel was er een tentoonstellingsinitiatief van kunst uit niet-westerse landen, onder de titel *Der Begegnung mit den Anderen*. Een tentoonstelling die tot stand gekomen was met te weinig geld en enorm veel vrijwilligers. Dit was merkbaar in de organisatie en de presentatie, hetgeen bij dit soort activiteiten vaker het geval is. Op deze wijze is eerlijke concurrentie met presentaties van gevestigde kunst vrijwel onmogelijk.

Nederland

In Nederland is er een aantal belangrijke initiatieven geweest, naast *Black USA*, *Uruguay*, *Argentinië*, *Bolivia*, *Colombia (UABC)*, *Rhizome* en *Africa Now*. In twee tentoonstellingsprojecten *Double Dutch* en *Het Klimaat* (1991) werd ook speciaal ingegaan op de situatie in Nederland.

In de periode mei/juni 1991 organiseerde de Culturele Raad Zuid-Holland *Het Klimaat*, 30 tentoonstellingen van 70 buitenlandse beeldend kunstenaars, die in Nederland wonen en werken. Het initiatief kwam van de Regionale Centra Buitenlanders in Zuid-Holland, belangenorganisaties voor mediterrane migranten, die onder andere Turkse, Marokkaans, Joegoslavische beeldend kunstenaars wilden presenteren binnen het geaccepteerde kunst-circuit in Nederland. De Culturele Raad Zuid-Holland begreep de aard van de vraag en de noodzaak van zo'n activiteit, maar wilde zich niet beperken tot de doelgroep van de R.C.B.. Bovendien wilde de Culturele Raad niet het 'look who is coming to dinner'-probleem blijven bevestigen. In 1990 vond het initiatief erkenning, in het kader van de discussie over culturele en nationale identiteit in de beeldende kunsten.

In Nederland is de laatste jaren ten aanzien van allochtonen en migranten een attitude ontstaan (zowel politiek als sociaal) die vragen oproept. Integratie was het politieke en sociale code-woord, maar een houding van negatie en een beleid van separatie waren vaak uitkomsten van zowel doordachte als ondoordachte beleidsvoorstellen.

Negatie betrof onder andere de mensen uit het voormalig Nederlands Indië, het huidige Indonesië, die na de onafhankelijkheidsstrijd massaal naar Nederland kwamen. Ze werden in het westen van het land in groepen ondergebracht waarna ze zich verspreidden over Nederland. De Indische mens stelde zich passief op: hij paste zich aan en zeurde niet over het oorlogsverleden; de Nederlanders hadden tenslotte zelf ook een oorlog te verwerken.

Negatie is sowieso een veel voorkomende houding ten opzichte van vreemdelingen, en tolerant Nederland is er goed in.

Separatie was de oplossing ten aanzien van bijvoorbeeld Surinamers die in de jaren

zeventig naar Nederland kwamen. Surinamers waren actief en strijdbaar. Politiek werd dit opgevangen door het scheppen van podia voor allochtone kunstenaars uit de landen rond de Middellandse Zee. Zo werd in de theater-wereld het 'Stage Door Festival' opgericht; in de muziek-wereld vonden gekleurde Nederlanders hun weg op de podia van De Melkweg, Paradiso en het BIM-huis in Amsterdam. Bovendien werden veel festivals georganiseerd op theater- en muziekgebied.

In de beeldende kunsten ging deze ontwikkeling anders. De receptie van theater en muziek lijkt ook directer dan van de beeldende kunsten. "Het komt bij niemand op om de waarde van een muziekstuk uit een andere cultuur dan de onze ter discussie te stellen wanneer dit muziekstuk de gevoelens raakt van een groep toehoorders" schreef Jean Hubert Martin in de catalogus van *Het Klimaat*. Buiten incidentele projecten ontstond pas na de tentoonstelling *Les Magiciens de la Terre* en mede als gevolg van het postmoderne discours, dat pas laat op gang kwam in Nederland, het debat over beeldende kunst uit andere culturen. Een vreemde in eigen land werd interessant.

Het Klimaat en de kritiek

Kritiek op *Het Klimaat* was, naast enthousiaste reacties, niet van de lucht. De vraag waarom bepaalde kunstenaars en/of expositieruimtes niet meededen, kwam veel voor. Oorzaken waren onder andere de capaciteit van de organisatie en de geringe financiële middelen. Er waren niet veel kunstenaars die niet wensten deel te nemen vanwege de doelstelling van het project.

Een terugkerende kritiek was dat de wortels, de 'roots' van verschillende kunstenaars niet voldoende zichtbaar waren; het werk was te 'Nederlands'. Zo schreef Wouter Welling in de *Volkscrant*: "Het Museum voor Volkenkunde in Rotterdam heeft de afgelopen jaren een aantal exposities georganiseerd van allochtone kunstenaars, waarbij het doel was te tonen dat zij in bepaalde facetten hun oorsprong in een overigens hedendaagse, universele beeldtaal integreerden. Een zinvolle opzet want juist die roots kunnen een bron vormen voor de kunst. Dit aspect ontbrak volgens de schrijver binnen *Het Klimaat*. Hoewel 'erfenis' een belangrijk gegeven is en zeker thematisch interessant, zie ik dat in de eerste plaats als een exotisch verlangen van de westerse kijker, dat voortkomt uit een paternalistische houding ten opzichte van de 'vreemdeling': hij is vreemd, doet dus vreemd en moet dit blijven doen, want alleen dan is hij te plaatsen en te begrijpen en vormt geen bedreiging voor de, wat Kant noemt, 'onmaatschappelijke maatschappelijkheid', de niet geschreven sociale structuur van de samenleving die deze samenleving bijeen houdt en een ieder een plaats verschaft. Vooral als we bedenken dat veel kunstenaars hun opleiding in Nederland hebben gevolgd en dus reeds lange tijd beïnvloed zijn door het Nederlands kunstklimaat en de kunstmarkt, is het tonen van de wortels van iemands cultuur meer een verlangen van Europese tentoonstellingsmakers dan van de kunstenaars zelf.

Bovendien is er een ander probleem aan de orde: na het internationale dekolonisatieproces ontstond een probleem dat heel duidelijk werd aangekaart door de Franse denker Alain Finkielkraut in *La défaite de la pensée* uit 1987. (In Nederland gepubliceerd onder de titel *De ondergang van het denken*.)

Hij geeft aan dat dekolonisatie niet automatisch tot vrijheid leidt. Hij noteert naar aanleiding van de uitspraak van de American Anthropological Association in 1947: "De persoonlijkheid van het individu komt tot stand door de cultuur; het respecteren van

verschillen tussen individuen brengt dus met zich mee het respecteren van verschillen tussen culturen".

Hij stelt bij deze idealistische doelstelling dat:

"De bedoelingen waren goed, maar op het moment dat men de andere mens zijn cultuur teruggeeft, neemt men hem zijn vrijheid af: zijn eigenaam verdwijnt in de naam van zijn gemeenschap en hij is nog slechts een exemplaar, een inwisselbare vertegenwoordiger van een specifieke mensensoort. Schijnbaar wordt hij onvoorwaardelijk geaccepteerd zoals hij is, maar daarmee wordt hem elke bewegingsvrijheid, elke ontsnappingsmogelijkheid ontzegd, elke oorspronkelijkheid verboden, en wordt hij verraderlijk verstrikt in zijn eigenheid;..... uit altruïsme wordt de Ander tot een homogeen blok gemaakt, en de anderen worden in hun individuele werkelijkheid opgeofferd aan die totaliteit." Dit is een belangrijk probleem dat veel invloed heeft op de waardering van de niet-westerse moderne kunst. In Europa werd dekolonisatie als een bevrijding voor de niet-westerse volken gezien. Van de niet-westerse kunst werd en wordt nog steeds authenticiteit en eigenheid/oorspronkelijkheid verlangd. Dit verlangen wordt ook geprojecteerd op de migranten in Nederland. Het mag vooral niet op een westers modern kunstwerk lijken. Echter zoals Picasso Afrikaanse maskers verwerkte in zijn werk, zo kan de Vietnamees westerse kunstgedachten overnemen en gebruiken in zijn werk.

Het Klimaat wilde juist door een veelheid van informatie vragen oproepen omtrent begrippen als 'identiteit', 'kwaliteit' en 'nationaliteit' en geen statements creëren die de toeschouwer een bepaalde kant uit zouden sturen. Juist het verlangen naar het tonen van de 'roots' en dus voor de Nederlander het 'kritiekloze' en 'bewonderenswaardige' van de kunstenaar kan hem ook verstikken. De zwarte kunstenaar Jan Luc Basquiat is ten onder gegaan aan deze bekrompen vraag van de markt. Bloedarmoede in de eigen cultuur moet ook binnen deze cultuur worden opgelost.

De in Amsterdam gevestigde Gate Foundation ¹ beheert nu het archief van *Het Klimaat* waar enorm veel vraag naar is ook vanuit het buitenland.

Waarde- en uitgangspunten

Natuurlijk zijn er verschillen in opvatting over kunst bij kunstenaars met verschillende culturele achtergronden.

"Goede kunst wordt gemaakt door de vroomste monnik" stelde de Tibetaanse monnik die exposeerde tijdens de tentoonstelling *Magiciens de la Terre*. De Italiaanse kunstenaar Enzo Cucchi beweerde tijdens deze zelfde tentoonstelling "L'art sait exactement ce qu'est l'art", kunst weet precies wat kunst is.

Deze twee uitspraken geven reeds aan hoe ingewikkeld en complex de materie is van de niet-westerse kunst in relatie tot de westerse. De 'l'art pour l'art' gedachte staat hier tegenover of naast de religieuze, spirituele beleving van het creëren, maar misschien staan deze twee uitspraken helemaal niet zover van elkaar af.

De uitspraak 'Goede kunst wordt gemaakt door de vroomste monnik' lijkt in tegenspraak met wat wij Nederlanders verstaan onder goede kunst. In subsidieaanvragen naar WVC stopt iedere tentoonstellingsmaker en organisator zoveel mogelijk de woorden 'kwaliteit', 'vernieuwend', 'origineel' en 'baanbrekend'. Waarden die in Europa en Amerika vastgeklonken zitten aan moderne kunst. Maar zei Arthur Koestler,

iets nieuws creëren kan alleen God, een ontdekking of vernieuwing is altijd een niet eerder vertoonde combinatie van twee bestaande zaken.

Het belangrijke waardebegrip 'origineel' werd hoog gehesen in de modernistische vlaggestok, maar wordt met een glimlach bekeken door bijvoorbeeld een Chinese schilder. Binnen de Chinese kunsten gaat het er om het beste voorbeeld van de meester zoveel mogelijk te kopiëren zodat je op het moment dat je de techniek volledig beheerst een uniek en goed meesterwerk kunt maken.

In de vijfde eeuw na Christus schilderden de Literati- schilders, schilders die hun werk baseerden op het Chinese schrift, met hun haren om zo hun kunnen te tonen, een handeling die trouwens niet zou misstaan tijdens een happening in de jaren 60. Maar natuurlijk de context is een andere. Dit niet kennen van Europeanen van deze zeer oude Chinese schilderwijze getuigt dan ook van ons gebrek aan kennis over andere culturele activiteiten in andere landen dan de onze.

Bij een kort bezoek aan het Taipei Fine Arts Museum in Tapei, hoofdstad van Taiwan, het vroegere Formosa, zag ik tot mijn grote verbazing de Anselm Kiefer hangen uit het Stedelijk Museum, Der Märkische Heide. Echter bij nadere bestudering was deze niet geheel dezelfde; het was een variatie op dit werk van een Taiwanese schilder. Of het Taiwanese publiek het bestaan van Kiefer kent of niet, doet niet veel ter zake, de Taiwanese had oprecht onbeschaamd Kiefers werk gekopieerd, zonder vermelding van het origineel en in sierlijke karakters zijn naam eronder gezet. Maar, zo redeneert hij, van kopiëren leert men.

Onze gerichtheid op de originaliteitscultus en onze koloniale kijk op de culturele geschiedenis heeft altijd onze visie beheerst op de kunstgeschiedenis en haar waarden en normen. Met de invloeden van andere bevolkingsgroepen in ons eigen land, en Amsterdam is een werkelijke smeltkroes van culturen, lijkt het juist interessant ons eigen idee over kunst en onze visie op de Europese uitingen aan te scherpen en te ontwikkelen, en hier kunnen musea bij uitstek een communicatieve rol in spelen. Bovendien gaat het niet alleen over de positie van de migrant in Nederland maar ook terdege over de positie van de Nederlander in een veranderend Amsterdam.

De vreemdeling:

Er is een belangrijk aspect dat waard is opgemerkt te worden ten aanzien van de aarzeling om een beleid te ontwikkelen. Julia Kristeva gaf dit aan in haar boek *De vreemdeling in onszelf*. Met Freud, stelt zij, is er een verontrustend element in de geaccepteerde theorieën geslopen. De vreemdeling was in eerste instantie een buitenstaander in de maatschappij waar de vreemdeling qua bloedverwantschap (*ius sanguinis*) of qua geboortegrond (*ius soli*) niet in thuis hoort. Vanaf Freud weten we dat we vreemden zijn voor onszelf. Het 'unheimliche' in de mens is verwant aan de doodsangst, het bedreigende dat we vaak projecteren op hetgeen we niet kennen. Guy Brett zei tijdens een symposium aan de Jan van Eyck Akademie "One form the control of aggression takes is shyness, the fear of one's own impulses, the fear, in Gorer's words, 'of what one will do to the stranger, or what the stranger will do to one'."

Bovendien moeten we de angsten binnen de kunstwereld zelf niet onderschatten. Want, is kunst met andere expressievormen niet een bedreiging voor het kunst-establishment zelf, dat past in de musea die het ervoor gecreëerd heeft en die het marktmechanisme onderstrepen waardoor macht en faam zijn te verkrijgen? Is deze Ander niet domweg de indringer, de barbaar, de Danaïde tussen de Egyptenaren? Waar we niets van weten, kunnen we letterlijk en figuurlijk niet op waarde schatten. Dit veroorzaakt onzekerheid omtrent de eigen positie. De vreemde vervreemdt ons van onszelf. Want wat we niet kennen bevestigt ons gebrek aan kennis, wat we vreemd vinden is een confrontatie met onze eigen vreemdheid.

In dit licht maakte de Chinese kunstenaar Yongping Huang een interessant werk tijdens *Magiciens de la Terre*. Hij stopte het kunsthistorische standaardwerk van Janson en het boek over de Chinese kunstgeschiedenis samen in de wasmachine en toonde de doordrenkte bladeren als verstrengelde prop aan het publiek. De ultieme uitwisseling van kunsttheoretische ideeën vond hier plaats.

1) Gate Foundation

Gate Foundation stimuleert de communicatie tussen Aziatische en Europese moderne kunst door het organiseren van tentoonstellingen, voorstellingen, lezingen en discussies, door het produceren van publikaties en het initiëren van wetenschappelijk onderzoek. Gate foundation fungeert tevens als informatie-centrum met een bibliotheek en een archief.

Gate foundation
Binnenkant 51 sous
1011 BR Amsterdam
020 6208057
020 6390762

Artoteek en migranten

Anna ten Bruggencate

Uitgangspunten

Een aantal uitgangspunten:

1. Hoe kunnen kunst - / cultuurprodukten van de ene cultuur ook interessant zijn voor mensen van een andere cultuur?

En wat kan de betekenis van de Artoteek hierin zijn?

2. Alleen het aanbieden blijkt vaak niet voldoende om mensen uit de andere cultuur, verder genoemd migranten, te motiveren om musea / kunstinstellingen te bezoeken. Hierin moet een onderscheid gemaakt worden in migranten met een lage opleiding, migranten met een hogere opleiding en migranten die al dan niet in Nederland zijn opgegroeid.

Welke projecten moeten ontwikkeld worden om migranten te interesseren de Artoteek te bezoeken?

3. Bij het aanbieden van kunst / cultuur, is het makkelijker om uit te gaan van begrippen die ook in de cultuur van migranten bekend zijn.

De Artoteek zal zich eerst moeten oriënteren om deze cultuur te leren kennen en aansluiting proberen te zoeken bij bestaande organisaties.

Artoteek

Artoteek Westerpark is een van de vijf gemeentelijke kunstuitleninstellingen in Amsterdam. De andere vier zijn gelegen in Osdorp, Noord, Oost en Zuidoost.

De artoteken ressorteren onder de verschillende stadsdeelraden. De leners komen hoofdzakelijk uit de buurt, maar het werkgebied van de Artoteek is ruimer dan de grenzen van een stadsdeel.

Behalve de kunstuitleen, organiseert de Artoteek ook andere activiteiten: tentoonstellingen (van een of meerdere kunstenaars, rond een bepaald thema), lezingen (n.a.v. de tentoonstelling, cursus moderne kunst), rondleidingen langs de kunst in de openbare ruimte van het Stadsdeel, projecten met scholen en buurthuizen.

De culturele instellingen van Stadsdeel Westerpark, dus ook de artoteek, richten zich in hun doelstellingen op mensen met lage opleidingen/lage inkomens, migranten en kinderen (6-14 jaar). Wat betreft migranten ligt, voor de artoteek, de nadruk op Turken en Marokkanen.

Artoteek Westerpark kent ook een aparte kinder-kunstuitleen.

Artoteek Westerpark is in 1992 begonnen zich te oriënteren om te bepalen of en welke contacten gelegd konden worden met organisaties van/voor migranten. Dit resulteerde in enkele projecten met buurthuizen (volwassenen, kinderen) en basisscholen. Omdat er nauwelijks of geen bestaande projecten voor migranten te vinden zijn, moeten alle ideeën zelf bedacht en uitgewerkt worden. De migrantenwerkers van de verschillende buurthuizen zijn hierbij zeer behulpzaam; vaak komen ze zelf met een plan.

Problematiek

Problemen bij het bereiken van migranten met een lage scholing zijn te vergelijken met die van lager opgeleide autochtonen: "Daar hebben we niets te zoeken", "Dat is voor

mensen met geld", "Elitair". Voor migranten zijn het bovendien nog uitingen van een andere cultuur. Hoger opgeleide migranten en migranten-kunstenaars zijn via de opleiding in eigen land vaak al in contact gekomen met westerse kunst / cultuurvormen. Orthodox-religieuze migranten klampen zich vaak, uit angst de eigen identiteit te verliezen, vast aan de eigen waarden. Invloeden van de Westerse (Nederlandse) cultuur worden door hen afgewezen.

De migranten-bevolking lijkt moeilijk te interesseren voor beeldende kunst / cultuur. In het land van herkomst is het kunstaanbod veelal beperkt en de kunstparticipatie laag. Kunst heeft in vergelijking met Westerse landen vaak een totaal andere functie.

Adviezen/praktijkvoorbeelden

Mogelijke manieren om migranten-publiek te bereiken:

1a. het organiseren van projecten die raakvlakken hebben met de migranten-cultuur: bijvoorbeeld kleur, kalligrafie, dieren, kleding, landschap, reizen, muziek.

- In samenwerking met een buurthuis werd een middag voor Turkse vrouwen georganiseerd. Een groep van circa 10 vrouwen bezocht de Artoteek voor een korte lezing over Turkse schilderkunst (vanaf het begin van de figuratieve (miniatuur)kunst tot en met modern abstract). De meeste vrouwen vonden het erg interessant en vooral de ouderen achtten het belangrijk dat hun kinderen dit zouden weten. Er werd gesproken over figuratieve afbeeldingen (men denkt meestal dat de Islam dit verbiedt) en over de symbolische betekenis van kleuren.

Kleur is een goede ingang om met name migrantenvrouwen te betrekken bij kunst. In veel culturen hebben kleuren symbolische waarde, wat bijvoorbeeld tot uiting komt in borduurwerk op hoofddoeken, ceintuurs ed.

De vrouwen zochten een kunstwerk uit voor hun ruimte in het buurthuis.

Het geheel gebeurde in een gezellige sfeer, met koekjes en thee.

* een eventueel taalprobleem werd opgelost doordat een buurthuismedewerkster waar nodig, vertaalde.

* het uitzoeken van een kunstwerk tot slot werd met veel enthousiasme gedaan. In het buurthuis lokt het discussie uit met de andere bezoekers.

* de combinatie met een activiteit, zoals het rondgeven van het boek met reproducties, het uitzoeken van een kunstwerk, is goed bevallen. Een andere mogelijkheid is om de vrouwen (in dit geval) zelf te laten schilderen.

- Met een andere groep Turkse vrouwen werd een wandeling gemaakt langs een aantal beelden in de openbare ruimte (m.n. het Westerpark). Er kwamen reacties los met betrekking tot de symboliek in de Koran en naar aanleiding van abstracte vormen die overeenkwamen met Oosterse vormen. De vrouwen reageerden enthousiast, omdat ze er dagelijks langslopen en er nu iets over weten te vertellen.

Tot slot was er een picknick in het park.

* omdat meestal kinderen meekomen, moet gelijktijdig een aparte activiteit voor hen georganiseerd worden.

- Er is een lezing gepland over Turkse moderne schilderkunst. In deze kunststroming is sprake van een samensmelting van de westerse schilderkunst en elementen uit de Turkse cultuur.

1b. Het leggen van contact met instanties van aan beeldende kunst gerelateerde kunstuitingen, zoals muziek en theater.

- De Artoteek heeft contact gezocht met de in Amsterdam gevestigde Wereldmuziek school om in het artoteek-gebouw uitvoeringen te geven.

1c. tentoonstellingen van kunstenaars van niet-westerse origine organiseren.

Bij deze exposities dient altijd de kwaliteit van het werk voorop te staan. Het komt migranten-kunstenaars niet ten goede wanneer ze in een folkloristische context getoond worden. De kunstenaars zelf zijn vaak niet gelukkig met het feit dat ze vanwege hun niet-westerse afkomst worden uitgenodigd te exposeren; hun kunstenaarschap staat voorop.

- Een expositie van een Turkse kunstenaar was voor een lokaalradioprogramma voor buitenlanders aanleiding om een interview te houden met het artoteekhoofd en voor een lokale TV-zender een filmische impressie van de kunstenaar uit te zenden.

- Als onderdeel van een stedelijke manifestatie onder de titel "De Maghreb in Mokum", werd een tentoonstelling met drie Noord-Afrikaanse kunstenaars georganiseerd. Hieraan waren een lezing over de positie van buitenlandse kunstenaars in Nederland en een lezing over Arabische kalligrafie verbonden.

- De Culturele Raad Zuid-Holland organiseerde in 1991 op initiatief van de Regionale Centra Buitenlanders in Zuid-Holland, een serie tentoonstellingen van buitenlandse kunstenaars die in Nederland wonen en werken, onder de titel *Het Klimaat*. Deze exposities vonden plaats in twee musea en dertig gerenommeerde galerieën verspreid over heel Nederland. *Het Klimaat* toonde aan hoe de verschillende culturele achtergronden doorwerken in de kunst van de verschillende deelnemers en daarmee ook op het artistiek klimaat van Nederland.

Naar aanleiding van dit initiatief is een reizende tentoonstelling georganiseerd die ook Artoteek Westerpark aandoet.

Aan deze tentoonstelling wordt educatief materiaal, bestaande uit videofilm en docentenhandleiding, toegevoegd t.b.v. de bovenbouw van het basisonderwijs.

De volgende thema's zijn gekozen:

- taal (communicatie in woord en beeld)
- heimwee en herinneringen
- de wereld om je heen

2. contact zoeken met georganiseerde groepen / organisaties t.b.v. migranten, media bestemd voor / opgezet door migranten.

- De migrantenwerkers van de verschillende buurthuizen en de contactpersonen van de diverse migrantenorganisaties reageren enthousiast op de ideeën van de Artoteek, maar ze zijn tevens sceptisch over de reactie van de migrantensamenleving.

- Voorjaar '93 is er een samenwerkingsproject tussen Artoteek Westerpark en El-Hizra, een Nederlands-Arabische culturele organisatie, gepland.

- Informatie die voor migranten interessant kan zijn, wordt via persberichten verzonden naar kranten en lokale/landelijke TV-programma's (van en voor buitenlanders).

3. bewegwijzering, publikaties, cassettes met informatie, ed., ook in het Arabisch en Turks.

1

- de folder van de Artoteek heeft een aparte vertaling in het Frans, Spaans, Arabisch en Turks.

4. medewerkers die Turks of Arabisch kunnen spreken of tolken voor het geven van rondleidingen.

5. het organiseren van educatieve projecten voor scholen, buurthuizen.

- rond het thema kalligrafie werd een korte les gegeven, waarna de kinderen hun eigen bedachte kalligrafie gingen uitwerken met waterverf.

- er zijn programma's ontwikkeld voor basisscholen en buurthuizen over kleur of over het begrip landschap. Thema's waar ook kinderen van een niet-westerse culturele achtergrond mee uit de voeten kunnen.

* een uitgangspunt hierbij is dat in plaats van de leerlingen alleen de Westerse kunst en cultuur te leren, de Artoteek ook een belangrijke bijdrage kan leveren aan de objectieve kijk op andere culturen.

Hierdoor leren de kinderen elkaars cultuur begrijpen en waarderen.

* een verschil tussen kunsteducatie voor migranten-kinderen en voor migranten-volwassenen is dat bij de kinderen de culturele achtergrond minder meespeelt. Het soms aanwezige taalprobleem kan bij kinderen opgevangen worden door in kleine groepjes te werken.

Conclusie

Het is duidelijk dat de Artoteek als buurtinstelling belangrijk is voor de kunsteducatie van migranten. De afstand (zowel letterlijk als figuurlijk) is kleiner dan naar stedelijke instanties.

Hierdoor is een belangrijke rol voor de Artoteek weggelegd om voorlichting te geven over kunstuitingen van de ene cultuur aan mensen afkomstig uit een andere cultuur.

Om de moeilijk bereikbare migranten-bevolking naar de Artoteek te krijgen moet aansluiting gezocht worden bij bestaande projecten voor volwassenen, met georganiseerde groepen migranten (bijvoorbeeld via buurthuizen, migranten-organisaties) of met scholen (m.n. basisscholen en lager beroepsonderwijs).

Er moeten echter niet te hoge verwachtingen bestaan, bijvoorbeeld dat tegelijkertijd leners voor de Artoteek uit migranten-groeperingen geworven kunnen worden. Het bereiken van bekendheid met beeldende kunst en met het verschijnsel Artoteek staat op de eerste plaats.

Omdat er landelijk nog weinig op papier staat wat betreft het bezoeken van kunstinstellingen door migranten, is het van belang dat informatie wordt doorgespeeld. De

Culturele Raad Zuid-Holland is een van de culturele instellingen die in deze leemte voorziet. Er zou meer samenwerking georganiseerd moeten worden met bestaande migranten-organisaties.

De Artoteek kan behalve een uitvoerende taak ook een bemiddelende functie hebben. Bijvoorbeeld wanneer om advies gevraagd wordt door instanties die kunst en migranten met elkaar in contact willen brengen, of migranten-kunstenaars adviseren met betrekking tot hun werk en hen informatie geven over subsidiemogelijkheden.

Kunstkijklessen en allochtonen: de idealen van Sandberg anno 1993

Rozemarie Hupkens

Introductie

In de periode september 1991 - april 1992 heb ik werkervaring opgedaan bij het Instituut Kunstkijkuren van de gemeente Amsterdam. Tijdens deze kunstkijkuren maakte ik kennis met kinderen van allochtone afkomst. Het artikel bevat een beknopte uiteenzetting van opgedane ervaringen.

Museumlessen

Met de museumlessen, nu kunstkijkles genoemd, maakte ik voor het eerst kennis tijdens het lezen van een biografie van Willem Sandberg, directeur van het Stedelijk Museum te Amsterdam in de periode 1945 - 1962. Als een van de initiatiefnemers startte Sandberg in 1947 lessen waarin kinderen uit de hoogste groepen van Amsterdamse lagere scholen in een museale omgeving naar beeldende kunst kijken. De vaste collecties en tentoonstellingen van het Rijksmuseum, het Rijksmuseum Vincent van Gogh en het Stedelijk Museum waren daarbij het uitgangspunt. Destijds vond Sandberg dat de lessen door beeldend kunstenaars gegeven moesten worden en hij formuleerde de lesopdracht aan hen als volgt:

"Kijk eens, jullie weten wat de kinderen gaan zien. Jullie zijn helemaal vrij in waar je heen wilt en wat je ze laat zien, maar probeer zoveel mogelijk je mond te houden. Probeer ze vooral geen kennis bij te brengen. Het ideaal zou zijn als jij als begeleider niets zegt en de kinderen praten onder elkaar over wat ze zien." ¹

Het merendeel van de docenten bestaat momenteel nog steeds uit beeldend kunstenaars en de lesmethode van het "open leergesprek" wordt nog steeds toegepast. De doelstellingen van de lessen worden als volgt omschreven:

- * Structuur aanbrenge in het kijken en praten over kunst;
- * Met kunst als onderwerp een cognitief en actief proces op gang brengen. ²

Taalachterstand bij het allochtone kind

In de media wordt aandacht geschonken aan de problematiek van de "witte" en "zwarte" scholen en aan de achterstand op de basisschool van het allochtone kind. Met deze problematiek werd ik nu geconfronteerd door het feit dat de groepen waarmee ik kennis maakte uitsluitend uit allochtone dan wel autochtone kinderen waren samengesteld. Van integratie van de verschillende culturen waaruit de Nederlandse samenleving is opgebouwd, is op Amsterdamse scholen nauwelijks sprake.

In de drie musea die de kinderen bezoeken, maken ze kennis met de beeldende kunst van de westerse cultuur. Het welslagen van een kunstkijkles hangt af van de actieve participatie van de kinderen in het museum. Immers, de kinderen moeten naar aanleiding van de kunstwerken die zij beschouwen, hun gedachten en waarnemingen verwoorden zodat het "open" leergesprek - onder begeleiding van de museumdocent - zich kan ontwikkelen. Een voorwaarde voor het welslagen van een les is daarom de taalvaardigheid van het individuele kind. Deze taalvaardigheid is bij een groot gedeelte van de kinderen onvoldoende, met als gevolg dat de doelstelling van de les niet optimaal gerealiseerd kan worden.

De mondigheid van het arbeiderskind waar Sandberg over sprak in de jaren zestig is gerealiseerd, maar dit is nog iets anders dan het verwoorden van gedachten en gevoelens naar aanleiding van het beschouwen van beeldende kunst. De kinderen van migranten hebben een taalachterstand en dit gegeven zal in het basisonderwijs extra aandacht moeten krijgen.

Niet-westerse kunst

"Is dit een kerk?" Deze veelzeggende vraag stelde een leerling van Surinaamse afkomst tijdens een van de bezoeken aan het Rijksmuseum. De kunstwerken die in dit museum hangen, staan dan ook ver af van de culturele achtergrond en belevingswereld van het allochtone kind. De kennismaking met kunstuitingen van de westerse cultuur zal zeker een verrijking voor het allochtone kind betekenen. Echter, de integratie zal soepeler verlopen wanneer de musea aandacht gaan besteden aan kunstuitingen van niet-westerse culturen. De allochtone bezoeker zal zich hierdoor kunnen identificeren met het tentoongestelde. De Amerikaanse kunstsociologe prof. Vera Zolberg meent dat de musea veel zelf kunnen bijdragen om diverse groepen naar het museum te krijgen: "Door het organiseren van speciale tentoonstellingen kun je nieuwe publieksgroepen bereiken. Het Brooklyn Museum in New York is er met een expositie van Indiaanse kunst uit eigen bezit in geslaagd heel wat leden van minderheidsgroepen het museum in te krijgen."³

Concentratie

Tot slot een algemene opmerking met betrekking tot het concentratievermogen van kinderen in onze huidige tijd. Kinderen hebben moeite zich in het museum te concentreren op de kunstwerken die daar te bezichtigen zijn. De museumdocenten wijten dit voor een groot deel aan de video-clipcultuur waarmee veel kinderen opgroeien. Feitelijk raken kinderen alleen nog geboeid wanneer er vele beeldjes per seconde langs hun netvlies flitsen. De kunstenaar-docent fungeert als intermediair tussen het kunstwerk en zijn leerlingen en heeft als veeleisende taak het kunstwerk te vertalen naar de belevingswereld van het kind. Daarbij moet hij het kind activeren tot een individuele waarneming waardoor het kind zijn bijdrage kan leveren aan de les. Deze bijdrage is soms onvoldoende door de oorzaken die eerder zijn geschetst.

Slot

Uit het citaat van Sandberg spreekt een groot idealisme. In onze tijd zijn idealen sterk naar de achtergrond verdrongen. Toch is juist dit idealisme gekoppeld aan realiteitszin voor de kunstblikken van bijzonder belang. De heterogeniteit onder de kinderen die de Amsterdamse basisscholen bezoeken, is de afgelopen veertig jaar sterk toegenomen. We leven inmiddels in een multi-culturele samenleving. Het instituut kunstblikken zal actief en creatief op deze nieuwe realiteit moeten inspelen. De kunstblikken die in de huidige vorm zinvol zijn, zullen dan in de toekomst nog meer aan betekenis kunnen winnen.

- 1) Leeuw-Marcar, A., *Willem Sandberg, portret van een kunstenaar*, Amsterdam, Meulenhoff, 1981
- 2) Zonneveld, L., *De Kunstblikken van de gemeente Amsterdam*.
- 3) Oosterbaan, W., *Zorg over "Europacupsfeer" in steeds commerciëlere musea*, NRC-Handelsblad, 09.12.'92, p.7

BIJLAGE

Adressen t.b.v. het informeren van migranten

- * Migranten TV
A. Biemondstraat 109 b, Amsterdam
tel. 020-6234091
- * Hürriyet (Turks Dagblad)
Rijswijkstraat 255, 1062 XN Amsterdam
tel. 020-6178007
- * Tercüman (Turks Dagblad)
Van Helt Stocadestraat 6 huis, 1073 JC Amsterdam
- * NOS Radio (Programma voor Buitenlandse werknemers)
Postbus 1010, 1200 BA Hilversum
- * Hizmet / Al Mussaid (huis-aan-huis-blad)
Turkse en Marokkaanse editie
tel. 030-313661
- * Tijdschrift van het Jongeren centrum Alternatief
gericht op Turkse jongeren in Amsterdam
contactpersoon: Dhr. Mesut Yilmazcan
tel. 020-6642949
- * Turkse Jongeren Radio
contactpersoon: B. Isik
Postbus 8515, 1005 AM Amsterdam
tel. 020-6195740
- * TTA/TV
Govert Flinckstraat 286 II, 1073 CG Amsterdam
- * Al Muyheddin
Elke maandag Turks en Marokkaans programma over de Gemeente Amsterdam
Contactpersoon: Ilknur Arisoy
tel. 020-5522664

Adressen organisaties:

- * Platform voor Buitenlandse Organisaties
Herengracht 22, 1015 BL Amsterdam
tel. 020-6240351
- * Turkse Vrouwenvereniging in Nederland
Van Musschenbroekstraat 106, 1091 GJ Amsterdam
tel. 020-6941854
- * Marokkaanse Vrouwenvereniging in Nederland
Hemonystraat 14 huis, 1074 BP Amsterdam
tel. 020-6647954
- * Marokkaanse Vrouwenvereniging
A. Bonnstraat 20 huis, 1091 AZ Amsterdam
tel. 020-6944158

- * ACB
 Westermarkt 9, 1016 DH Amsterdam
 tel. 020-6273197
- * El Samra
 Prins Hendriklaan 12, 1075 BB Amsterdam
 tel. 020-6646213
- * El Hizjra, Nederlands-Arabische Stichting voor kunst en cultuur
 Frans Halsstraat 59, 1072 BM Amsterdam
 tel. 020-6730010
- * Gemeentelijk Allochtonen Overleg
 Contactpersoon: de heer J. Simmons
 Amstel 1, 1011 PN Amsterdam
 tel. 020-5522598
- * S.A.N. Surinamers, Antillianen en Nederlanders
 2e Oosterparkstraat 246, 1092 BV Amsterdam
 tel. 020-6650592

Surinaamse culturele instellingen en tijdschriften

- * Blackflash
 tijdschrift zwarte literatuur
 hoofdredacteur: Julian With
 Biltstraat 449, 3572 AW Utrecht
 tel. 030-340979
- * I.B.S. Instituut ter Bevordering van de Surinamistiek
 (uitgever wetenschappelijk tijdschrift OSO, over Surinaamse kunst & cultuur)
 Postbus 1339, 6501 BH Nijmegen
- * Mutyama
 tijdschrift voor Surinaamse cultuur (uitgave van Sranan Buku, Den Haag)
 Postbus 12953, 1100 AZ Amsterdam
- * NWI Nieuwe Westindische Gids
 wetenschappelijk tijdschrift kunst & cultuur Suriname, Caribisch Gebied
 CARAF/KITLV
 Gert Oostindië
 Postbus 9515, 2300 RA Leiden
- * OSO
 wetenschappelijk tijdschrift kunst & cultuur Suriname
 Sigi Wolf
 De Roos van Dekama 16, 1183 KT Amstelveen
 tel. 020-6470172
- * SSA St. Steunfunctie Surinamers in Amsterdam
 Janet Terkers
 Singel 399, 1012 WN Amsterdam
 tel. 020-6241832

- * St. Kwakoe
Organisatie voor Surinaamse jongeren
Florijn 116-117, 1102 BA Amsterdam Zuidoost
tel. 020-6955042
- * St. Lalla Rookh Nederland
Hindoestaanse culturele organisatie
Nachtegaalstraat 72, 3581 AM Utrecht
tel. 030-315552
- * St. Landelijke Federatie van Surinaamse Welzijnsorganisaties
Oudegracht 312, 3511 PK Utrecht
tel. 030-312024
- * St. Landelijke Organisatie van Surinaamse Vrouwenorganisaties
Koningslaan 11, 3583 GC Utrecht
tel. 030-541887
- * Vereniging Ons Suriname
Surinaamse Culturele Vereniging
Zeeburgerdijk 19A, 1093 SK Amsterdam
tel. 020-6935057
Postbus 40065, 1009 BB Amsterdam
- * Weekkrant Suriname
Hoofdred. George Hering
Postbus 656, 2270 AR Voorburg
tel. 070-3877706

Antilliaanse organisaties

- * Antilliaans Contact Centrum
Rozengracht 148, 1016 NJ Amsterdam
tel. 020-6251372
- * St. Mi Oso es Mi Kas
Antilliaans/Surinaams
Kouwenoord 69, 1104 KB Amsterdam Zuidoost
tel. 020-6901279